

в) $(2222^{5555} + 5555^{2222}) : 7$.

1.10. Довести, що для довільних цілих чисел m і n :

а) $(n^3 - n) : 6$;

б) $(n^5 - n) : 30$;

в) $(n(n^2 + 5)) : 6$;

г) $(n^7 - n) : 42$;

д) $mn(m^4 - n^4) : 30$;

е) $(n^5 - 5n^3 + 4n) : 120$;

е) $(n^4 + 6n^3 + 11n^2 + 6n) : 24$;

ж) $(n^3 + 11n) : 6$;

з) $(n^2 + 3n + 5)$ не : 121.

1.11. Довести, що для довільного натурального числа n :

а) $(2^{4n} - 6) : 10$;

б) $(4^{2n} - 3^{2n} - 7) : 84$;

в) $(6^{2n-1} + 1) : 7$;

г) $(n + 1)(n + 2) \dots (n + n) : 2^n$;

д) $(3^{2n} + 5)$ не : 8.

1.12. Довести, що для довільного цілого невід'ємного числа n :

а) $(5^{2n} - 1) : 24$; е) $(10^n + 18n - 1) : 27$;

б) $(10^{3n} - 1) : 27$; е) $(3^{2n+3} + 40n - 27) : 64$;

в) $(15^n - 1) : 7$; ж) $(4^n + 6n - 1) : 9$;

г) $(3^{6n} - 2^{6n}) : 35$; з) $(10^{n+1} - 9n - 10) : 81$;

д) $(11^{n+2} + 12^{2n+1}) : 133$; к) $(9^{n+1} - 8n - 9) : 16$.

1.13. Довести, що $(2^{2n} - 6) : 10$ для будь-якого натурального числа $n \geq 2$.

1.14. Довести, що числа 48, 4488, 444888, ... можна подати у вигляді добутку двох послідовних парних натуральних чисел.

1.15. Довести, що сума $2n+1$ послідовних натуральних чисел ділиться на $2^n + 1$.

1.16. Довести, що в піфагоровому трикутнику (прямокутному трикутнику, довжини сторін якого натуральні числа):

а) довжина, при наймені, одного катета ділиться на 3;

б) довжина, при наймені, однієї із сторін ділиться на 5.

1.17. Довести, що коли довжини сторін і діагоналей прямокутника є натуральні числа, то його площа ділиться на 12.

1.18. Довести, що корені квадратного рівняння $ax^2 + bx + c = 0$ з цілими непарними коефіцієнтами a , b , c не можуть бути раціональними.

1.19. Довести, що сума кубів трьох послідовних цілих чисел ділиться на 9.

§ 2. Означення і властивості простих та складених чисел.

Решето Ератосфена. Канонічна форма натурального числа.

Розподіл простих чисел серед чисел

натурального ряду

Література

[1] — § 7, с. 89—92; § 8, с. 95—99;

[2] — § 7, с. 86—91; § 8, с. 93—98;

[3] — гл. 11, § 1, с. 365—372;

[4] — гл. II, § 7, с. 124—134;

- [8] — гл. 1, § 8, с. 57—58;
 [10] — гл. 1, § 4, 5, с. 13—16;
 [11] — гл. 2, § 1, 2, с. 28—38;
 [12] — гл. 1, § 4, с. 31—35.

ТЕОРЕТИЧНІ ВІДОМОСТІ

Натуральне число a , яке більше від 1 і дільниками якого є тільки 1 і a , називають **простим**. Натуральне число a , яке більше від 1 і в якого є дільники, відмінні від 1 і a , називають **складеним**. Число 1 має тільки один ' натуральний дільник — одиницю, тому воно не належить ні до простих, ні до складених чисел.

Найменший натуральний дільник складеного числа a , відмінний від 1, є число просте і не перевищує $\sqrt{a}$.

Теорема Евкліда. *Множина простих чисел нескінчена.*

Основна теорема арифметики. *Кожне відмінне від 1 натуральне число можна записати у вигляді добутку простих чисел і притому єдиним способом, якщо не брати до уваги порядок розміщення множників.*

Для складання таблиці простих чисел, які не перевищують даного натурального числа a , існує загальний спосіб, який називається решетом Ератосфена. Він полягає у послідовному викреслюванні з ряду 1, 2, ..., a числа 1, потім всіх чисел, кратних числу 2 (крім 2), потім — кратних числу 3 (крім 3) і т. д. Отже, слід викреслити всі числа, кратні простим числам: $p_1 = 2, p_2 = 3, p_3 = 5, \dots, p_k < \sqrt{a}$ (удосконалення решета Ератосфена).

Усі невикреслені числа і складають таблицю простих чисел, які не перевищують числа a .

Якщо в розкладі натурального числа $a > 1$ на прості множники об'єднати однакові множники, то дістанемо так зване **канонічне зображення** числа

$$a = p_1^{k_1} p_2^{k_2} \cdots p_m^{k_m},$$

де p_i, p_j — різні прості числа, $i, j = 1, 2, \dots, m$, $i \neq j$; k_i — натуральні числа.

Зрозуміло, що довільний дільник d числа a має такий вид: $d = p_1^{l_1} p_2^{l_2} \cdots p_m^{l_m}, 0 < l_i < k_i, i = 1, 2, \dots, m$ (це узагальнена канонічна форма числа d).

Через $\pi(x)$ позначають число простих чисел, які не перевищують натурального числа x .

Відомо, що $\lim_{x \rightarrow \infty} [\pi(x) : \frac{x}{\ln x}] = 1$ (асимптотичний закон розподілу простих чисел).

Відомо також, що

$$0,92129 \cdot \frac{x}{\ln x} < \pi(x) < 1,10555 \cdot \frac{x}{\ln x}$$

(нерівності Чебишова).

Теорема Діріхле. У кожній арифметичній прогресії, перший член t різниця якої є взаємно прості числа, тобто не мають ніяких спільних дільників, крім 1, міститься нескінчена множина простих чисел.

ПРИКЛАДИ РОЗВ'ЯЗУВАННЯ ЗАДАЧ

1. Просте чи складене число 323?

Розв'язання. Відомо, що натуральне число $n, n > 1$, є простим тоді і тільки тоді, коли воно не ділиться на жодне з простих чисел, які не перевищують $\sqrt{n}$. Знаходимо з надвищком $\sqrt{323} \approx 18$ і виписуємо всі прості числа, які не перевищують числа 18:

$$2, 3, 5, 7, 11, 13, 17.$$

Перевіряємо, чи ділиться число 323 на вписані числа. За ознаками подільності це число не ділиться на 2, 3, 5. Подільність на решту чисел перевіряємо безпосередньо.

В результаті дістаемо, що 323 не ділиться на 7, 11, 13, а ділиться на 17. Відповідь. Число 323 є складеним.

З ау в а ж е н н я. Якщо існує точне значення $\sqrt{n}$, тобто $\sqrt{n} = k$, $k \in \mathbb{N}$, то n є складеним числом, бо $n = k^2$.

Процес безпосередньої перевірки подільності числа n на вписані прості числа $p_1 = 2, p_2 = 3, \dots, p_k, p_k < \sqrt{n}$ припиняється тільки у двох випадках: а) коли знайдеться таке число p_i , на яке ділиться n ; б) коли перевірено подільність числа n на всі числа $p_i, i = 1, 2, \dots, k$.

2. Знайти всі значення простого числа p , якщо $4p^2 + 1$ і $6p^2 + 1$ прості числа.
Роз'язання. Усі натуральні числа містяться серед чисел виду: $5n, 5n \pm 1, 5n \pm 2$, де $n \in \mathbb{Z}$. Числа виду $5n$ є простими тільки при $n = 1$; тоді $p = 5, 4p^2 + 1 = 101, 6p^2 + 1 = 151$. Оскільки числа 101 і 151 прості, то значення $p = 5$ задовільняє умову.

Покажемо тепер, що інших значень p немає. Справді, якщо $p = 5n \pm 1$, то $4p^2 + 1 = 5(20n^2 \pm 8n + 1)$ є складене число; якщо $p = 5n \pm 2$, то $6p^2 + 1 = 5(30n^2 \pm 24n + 1)$ теж складене число.

3. Знайти канонічний розклад числа 4725.

Роз'язання. Оскільки $4725 = 3 \cdot 1575$, а $1575 = 3 \cdot 525$, $525 = 3 \cdot 175$, $175 = 5 \cdot 35$, $35 = 5 \cdot 7$, то $4725 = 3 \cdot 3 \cdot 3 \cdot 5 \cdot 5 \cdot 7 = 3^3 \cdot 5^2 \cdot 7$.

Скорочено цей процес записують так:

$$\begin{array}{c|c} 4725 & 3 \\ 1575 & 3 \\ 525 & 3 \\ 175 & 5 \\ 35 & 5 \\ 7 & 7 \\ 1 & \end{array}$$

Зауваження

1. Якщо треба знайти канонічний розклад числа виду $k \cdot 10^s$, то слід знайти канонічний розклад числа k і здобутий результат домножити на число $2^s \cdot 5^s$.

2. Зрозуміло, що не завжди процес розкладу на прості множники є простим. Для непарних чисел існує спеціальний спосіб розкладу на прості множники. Розглянемо його у наступному прикладі.

4. Довести, що коли непарне натуральне число k , $k > 1$, можна подати у вигляді різниці квадратів двох цілих невід'ємних чисел єдиним способом, то воно просте. У протилежному разі k складене.

Доведення. Нехай k — деяке непарне натуральне число і $k = 2s + 1$, де s — деяке натуральне число. Припустимо, що k розкладається на множники $k = mn$. Не порушуючи загальності, можна вважати, що $m > n$. Тоді існують такі невід'ємні цілі числа x і y , що має місце система

$$\begin{cases} x + y = m, \\ x - y = n, \end{cases}$$

в якої

$$x = \frac{m+n}{2}, \quad y = \frac{m-n}{2}.$$

Отже, якщо k складене, то

$$k = mn = (x+y)(x-y) = x^2 - y^2 = \left(\frac{m+n}{2}\right)^2 - \left(\frac{m-n}{2}\right)^2.$$

Якщо k просте, то його можна єдиним способом подати у вигляді добутку $k = (2s+1) \cdot 1$. Тоді $m = 2s+1 = k$ і $n = 1$.

$$k = \left(\frac{m+n}{2}\right)^2 - \left(\frac{m-n}{2}\right)^2 = \left(\frac{k+1}{2}\right)^2 - \left(\frac{k-1}{2}\right)^2.$$

Таким чином, якщо зображення

$$k = \left(\frac{k+1}{2}\right)^2 - \left(\frac{k-1}{2}\right)^2$$

(воно завжди існує, бо k непарне) є єдине, то k — просте.

Якщо, крім того,

$$k = \left(\frac{m+n}{2}\right)^2 - \left(\frac{m-n}{2}\right)^2,$$

де $n \neq 1$, то k — складене. Зазначимо, що коли k є квадрат числа m , то $x = m$, $y = 0$.

Зауваження

1. З доведення цього твердження випливає спосіб розкладання непарних чисел k , $k > 1$, на множники $(x+y)(x-y)$. Справді, з рівності $k = x^2 - y^2$ дістаемо $k + y^2 = x^2$. Отже, щоб знайти x і y , досить для числа k підібрати квадрат такого цілого невід'ємного числа y , щоб $y < \frac{k-1}{2}$ і сума $k + y^2$ була повним квадратом, тобто $k + y^2 = x^2$. Знайшовши таким способом x і y , маємо $k = (x+y)(x-y) = mn$.

2. Застосовуючи цей спосіб до розв'язування задач, доцільно користуватися таблицями квадратів натуральних чисел.

3. Для знаходження числа y іноді доводиться випробовувати кілька найближчих квадратів до числа k .

5. Знайти канонічний розклад чисел 4725 і 1769.

Роз'язання. Найближчий квадрат до числа 4725 є число 4761. Знаходимо різницю $4761 - 4725 = 36 = 6^2$. Отже, $4725 + 36 = 4761$, або $4725 + 6^2 = 69^2$. Тоді $4725 = 69^2 - 6^2 = (69+6) \cdot (69-6) = 75 \cdot 63 = 3 \cdot 5 \cdot 5 \cdot 3 \cdot 3 \cdot 7 = 3^3 \cdot 5^2 \cdot 7$. Остаточно маємо $4725 = 3^3 \cdot 5^2 \cdot 7$. Результат, зрозуміло, збігається з результатом прикладу 3.

За таблицею квадратів знаходимо найближчий квадрат до числа 1769. Це число 1849. Потім знаходимо різницю $1849 - 1769 = 80$. Оскільки число 80 не є квадратом, то беремо наступний квадрат — число 1936. Тоді $1936 - 1769 = 167$. Число 167 знову не є квадратом. Випробуємо наступний квадрат — число $2025 = 45^2$. Оскільки $2025 - 1769 = 256 = 16^2$, то $y = 4$. Отже, $1769 + 16^2 = 45^2$. Тоді $1769 = 45^2 - 16^2 = (45+16)(45-16) = 61 \cdot 29 = 29 \cdot 61$. Остаточно маємо $1769 = 29 \cdot 61$.

Задачі

2.1. Чи є числа 127, 919, 1033, 1643, 1657, 2647, 2773, 3163, 3621, 3623, 3631, 3763, 3767, 3769, 7429 простими?

2.2. Знайти всі прості числа, які містяться між числами:

- а) 1 і 100;   д) 1250 і 1300;
- б) 100 і 150;   е) 2300 і 2350;
- в) 150 і 200;   є) 2550 і 2600;
- г) 550 і 600;   ж) 4300 і 4350.

2.3. Знайти канонічний розклад числа n , якщо:

- а) $n = 160$;   е) $n = 1800$;
- б) $n = 494$;   е) $n = 3551$;
- в) $n = 1001$;   ж) $n = 82798848$;
- г) $n = 1009$;   з) $n = 81057226635000$.
- д) $n = 1769$;

2.4. Довести, що дане число a є складеним, якщо:

- а) $a = 2^{30} - 1$;
- б) $a = n^4 + 4$, $n \neq \pm 1$ (теорема Софії Жермен);
- в) $a = n^4 + n^2 + 1$, $n > 1$;

- г) $a = n^8 + 4$, $n \neq \pm 1$;
 д) $a = n^8 + n^4 + 1$, $n > 1$.

2.5. Знайти канонічний розклад числа a , якщо:

- а) $a = 2^6 + 3^6$;   д) $a = 2^{18} + 3^{18}$;
 б) $a = 5^4 + 5^3 - 6$;   е) $a = 235^2 + 972^2$;
 в) $a = 5^6 + 5^3 - 2$;   ж) $a = 3^{10} + 3^5 + 1$.
 г) $a = 7^8 + 7^4 - 6$;

2.6. Знайти таке просте число p , щоб простими були також числа:

- а) $p + 5$;   д) $p + 4$ і $p + 14$;
 б) $2p^2 + 1$;   е) $p + 2$ і $p + 4$;
 в) $p^2 + 8$;   ж) $8p^2 + 1$ і $8p^2 + 2p + 1$;
 г) $p + 10$ і $p + 14$;   ж) $2p + 1$ і $4p + 1$.

2.7. Довести, що три числа p , $p + m$, $p + n$ не можуть бути одночасно простими, якщо $p > 3$ і натуральні числа m і n дають при діленні на 3 відповідно остаті 1 і 2.

2.8. Довести, що з усіх цілих чисел виду $2p + 1$, де p — просте число, тільки одне є точним кубом.

2.9. Довести, що одночасно простими не можуть бути такі числа:

- а) $p + 5$ і $p + 10$;
 б) p , $p + 2$, $p + 5$;
 в) $2^n - 1$ і $2^n + 1$, де $n > 2$.

2.10. Нехай p — просте число і $p > 5$. Довести, що p^2 при діленні на 30 дає остатчу 1 або 19.

2.11. Нехай p_k є k -те просте число ($p_1 = 2$, $p_2 = 3$, $p_3 = 5$, $p_4 = 7$ і т. д.). Довести, що:

- а) $p_k < 2^{2^{k-1}}$, причому рівність виконується тільки при $k = 1$;
 б) $p_k > 2k$, де $k \geq 5$;
 в) $p_{k+1} < p_1 p_2 \dots p_k$, $k > 1$,
 г) $p_1 p_2 \dots p_k > n$, де $p_k \leq n$ і $n > 2$.

2.12. Довести, що коли пронумерувати всі прості числа, починаючи з 5, тобто $p_1 = 5$, $p_2 = 7$, $p_3 = 11$ і т. д., то $p_n > 3n$.

2.13. Нехай $M_n = 2^n - 1$, $n \in \mathbb{N}$. Показати, що коли M_n є просте число, то простим є також число n .

Примітка. Прості числа виду $M_n = 2^n - 1$ називаються числами Мерсенна. (Мерсенн Марен (1588—1648) — французький математик, фізик і філософ.) Нині відомо 27 чисел Мерсенна, причому 27-е число дістало при $n=44497$. Скінченою чи нескінченою є множина чисел Мерсенна, невідомо.

2.14. Нехай $F_n = 2^n + 1$, $n \in \mathbb{N}$. Довести, що коли F_n просте число, то $n = 2^k$, де k — деяке ціле невід'ємне число.

Примітка. Прості числа виду $F_k = 2^{2^k} + 1$ називаються числами Ферма. (Ферма П'єр (1601—1665) — французький математик і юрист.) Досі не знайдено жодного простого числа виду $2^{2^k} + 1$ при $k > 5$ (при $k = 0, 1, 2, 3, 4$ числа F_k є простими), а також невідомо, скінченою чи нескінченною є множина чисел Ферма.

2.15. Довести, що $(p^2 - q^2) : 24$, якщо p і q — прості числа, більші від 3.

2.16. Знайти всі прості числа, які є одночасно сумами і різницями простих чисел.

2.17. Нехай p — просте число і $p \geq 5$. Довести, що $(p^2 - 1) : 24$.

2.18. Довести, що для будь-якого $n \in \mathbb{N}$ знайдеться таке $x \in \mathbb{N}$, що $px + 1$ є складене.

2.19. Знайти натуральне число n , якщо:

а) $n = 2^\alpha$, $n + 1 = 3^\beta$, де α , β — деякі натуральні числа;

б) $n = 3^\alpha$, $n + 1 = 2^\beta$, де α , β — деякі натуральні числа.

2.20. Довести, що між натуральними числами n і $n!$, де $n > 2$, міститься, принаймні, одне просте число.

2.21. Знайти n послідовних складених натуральних чисел, якщо:

а) $n = 10$; б) $n = 12$; в) $n = 100$; г) $n = 1000$; д) $n = k$.

2.22. Довести нескінченість множини простих чисел виду:

а) $p = 3k + 2$, $k \in \mathbb{N}$;   г) $p = 4k + 3$, $k \in \mathbb{N}$;

б) $p = 3k + 1$, $k \in \mathbb{N}$;   д) $p = 6k + 1$, $k \in \mathbb{N}$;

в) $p = 4k + 1$, $k \in \mathbb{N}$;   е) $p = 6k + 5$, $k \in \mathbb{N}$.

§ 3. Найбільший спільний дільник і найменше спільне кратне та способи знаходження їх. Взаємно прості числа

Література

- [1] — § 5, с. 72—79;
- [2] — § 5, с. 69—76;
- [3] — гл. 11, § 2—3, с. 372—379;
- [4] — гл. II, § 5, с. 109—119;
- [8] — гл. 1, § 8, с. 59;
- [10] — гл. I, § 2, 3, с. 9—13;
- [11] — гл. 3, с. 38—48;
- [12] — гл. I, § 2, 3, с. 25—31;
- [14] — § 2, 3, 5, 6, с. 19—22, с. 24—28.

ТЕОРЕТИЧНІ ВІДОМОСТІ

Якщо кожне з цілих чисел $a_1, a_2, \dots, a_n$ ділиться на ціле число d , то число d називають спільним дільником чисел $a_1, a_2, \dots, a_n$. Найбільший із спільних дільників чисел $a_1, a_2, \dots, a_n$ називається найбільшим спільним дільником (НСД) цих чисел і позначається символом $(a_1, a_2, \dots, a_n)$.

Якщо найбільший спільний дільник чисел $a_1, a_2, \dots, a_n$ дорівнює 1, то ці числа називають взаємно простими. Якщо кожне з чисел $a_1, a_2, \dots, a_n$ взаємно просте з кожним з решти з них, то числа $a_1, a_2, \dots, a_n$ називають попарно взаємно простими. Зрозуміло, що попарно взаємно прості числа завжди і взаємно прості (але не завжди навпаки). Для двох чисел поняття «попарно взаємно прості» збігається з поняттям «взаємно прості».

Нехай $a_1, a_2, \dots, a_{n-1}, a_n$ — будь-які цілі числа, серед яких хоч одне відмінне від 0. Нехай $(a_1, a_2) = d_2$, $(d_2, a_3) = d_3, \dots, (d_{n-2}, a_{n-1}) = d_{n-1}$, $(d_{n-1}, a_n) = d_n$. Тоді $(a_1, a_2, \dots, a_n) = ((a_1, a_2), a_3, \dots)$. На основі цього факту можна дати інше означення найбільшого спільного дільника.

Найбільшим спільним дільником чисел $a_1, a_2, \dots, a_n$ називають невід'ємний спільний дільник цих чисел, який ділиться на будь-який інший спільний дільник.

Якщо $a \mid b$, то $(a, b) = |b|$.